

Yayın Geliş Tarihi: 01.05.2021
Yayına Kabul Tarihi: 16.11.2021
Online Yayın Tarihi: 31.12.2021
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.930945>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 23, Sayı: 4, Yıl: 2021, Sayfa: 1709-1735
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

PLAN TUTARLILIKLARININ TESTİ İÇİN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ: MEKÂNSAL PLANLAR DEĞERLENDİRME KILAVUZU¹

Mihriban ÖZTÜRK SAKA*
Aygün ERDOĞAN**

Öz

Mekânsal planların tutarlılıklarının değerlendirilmesi, esas olarak; planın hazırlanması, uygulanması ve izlenmesi olmak üzere üç aşamadan oluşan planlama sürecinin bir parçası olmalıdır. Bu aşamaların her birini etkileyen değerlendirme türleri, sırasıyla “ön”, “süren” ve “sonrası” değerlendirme olarak bilinir. “Ön değerlendirme” aşamasındaki yetersizlikler, günümüz şehir ve bölge planlama çalışmalarında önemli konulardan biri haline gelmiştir. Buradan hareketle, makalede yazın ve ulusal mevzuat kapsamında yapılan incelemelerle bu aşamayı, içinde nicel verilerin de yer aldığı nitel ölçütlü tutarlılık testlerine dayandıran analitik bir yöntem önerilmiştir. Çalışmanın temel çıktısı, bu kapsamda hazırlanan “Mekânsal Planlar Değerlendirme Kılavuzu (MPDK)”dur. Önce, MPDK’nın “içsel” ve kendi içinde “yatay” ve “dikey” olarak detaylanan “dışsal” tutarlılık şeklindeki iki ana grupta toplanan testlerinin oluşumu anlatılmaktadır. Devamında MPDK’nın sistematik çerçevesinin uygulanması, Türkiye’de farklı alan ve ölçeklerde plan yapma-onama yetkisine sahip kurumlar ve yetkilerinin yasal dayanaklarına referansla açıklanmakta ve kılavuzun belirlenen tür ve ölçekteki planlara uygulanma çerçevesi örneklendirilmektedir. Bu kapsamdaki örnek çalışma, Trabzon kentini kapsayan üst ölçekli planlar ile bu kent içinden seçilen bazı yerleşimlere yönelik alt ölçekli planları içermektedir.

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Öztürk Saka, M., Erdoğan, A. (2021). Plan tutarlılıklarının testi için bir yöntem önerisi: Mekânsal planlar değerlendirme kılavuzu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (4), 1709-1735.

¹ Bu makale, 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsünde Mihriban Öztürk tarafından, Aygün Erdoğan danışmanlığında hazırlanan “Mekânsal planların değerlendirilmesinde tutarlılık tespiti üzerine bir yöntem önerisi: Trabzon örneği” konulu yüksek lisans tezinin yazın kısmının genişletilmesi ve yeni olarak bir uygulanma çerçevesinin eklenmesiyle üretilmiştir. Söz konusu tezin kuramsal içeriği, aynı zamanda “kriz” konulu 44. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumunda (5-8 Kasım 2020), bu konuyla ilişkilendirilen bir bildiri olarak sunulmuştur.

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ORCID: 0000-0002-9014-8839, mihribanozturk@ktu.edu.tr.

** Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ORCID: 0000-0002-5178-6555, aygun@ktu.edu.tr.

Anahtar Kelimeler: Planlama süreci, Ön değerlendirme, Tutarlılık testleri, Mekânsal planlar, Mekânsal Planlar Değerlendirme Kılavuzu

METHODOLOGY PROPOSAL FOR TESTING PLAN CONSISTENCIES: THE GUIDE FOR EVALUATION OF SPATIAL PLANS²

Abstract

Evaluation of the consistency of spatial plans should be a part of the planning process composed of three stages: plan preparation, implementation, and monitoring. Evaluation types affecting each of these stages are known as “ex-ante”, “on-going”, and “ex-post” evaluation, respectively. The inefficiencies in the stage of “ex-ante evaluation” has become an important issue in recent urban and regional planning studies. Given this knowledge, in this paper, an analytical method for this stage is proposed by examining the literature and national legislation. The method is based on consistency tests with qualitative criteria some of which also include quantitative data. The main output of the study is the “Guide for Evaluation of Spatial Plans (GESP)” that was prepared in this context. It starts with the formulation of consistency tests of the GESP that were constructed in two main categories based on “internal” and “external” consistencies, where the latter is divided into two as “horizontal” and “vertical”. Afterwards, implementation of the systematic framework of the GESP is explained with reference to legislative grounds for the administrations and their authorities in plan making-approving in different jurisdictions and scales in Turkey and this framework is exemplified for a given set of different type and scale plans. In this context, the illustration involves the upper-scale plans that cover the City of Trabzon and some of the lower-scale plans for the settlements from within this city.

Keywords: Planning process, Ex-ante evaluation, Consistency tests, Spatial plans, The Guide for Evaluation of Spatial Plans

GİRİŞ

Değerlendirme, kısa bir ifadeyle, devam etmekte olan ya da tamamlanmış bir projenin, programın ya da politikanın; uygulamasının ve sonuçlarının sistematik, objektif bir şekilde ele alınmasıdır. Planlamanın meşruiyetini arttırmak, karar vermeyi geliştirmek ve sürekli öğrenmeyi teşvik etmek için kullanılabilen değerlendirme (Guyadeen & Seasons, 2016), günümüzde kent planlama yazınında iki biçimde ele alınmaktadır. İlki plan onaylanmadan önce plan alternatiflerinin eleştirel incelenmesine yönelik belirlenen ölçütler listesine göre değerlendirilmesini içermektedir. İkincisi ise, bir plan ya da politikanın onaylandıktan sonra uygulama aşamasında ürettiği sonuçlara belirlenen ölçütlerin uygulanması ve yorumlanmasına karşılık gelmektedir (Demirci, 2004).

² This article was based on the expansion of the literature review part of the master's thesis on "A methodology proposal for detecting consistencies in the evaluation of spatial plans: Case of Trabzon" by Mihriban Öztürk in 2018, submitted to Karadeniz Technical University, Graduate Institute of Natural and Applied Sciences, prepared under the supervision of Aygün Erdoğan, and on the newly added part for an implementation framework. The theoretical content of the thesis was also presented as a proceeding in the 44th World Urbanization Day Colloquium (5-8 Nov. 2020) by relating it with the theme "crisis".

Kentsel planlamanın değerlendirilmesi (Roeseler, 1982; Talen, 1996) ancak 1980'lerin ortalarından sonra önem kazanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra plancılar plan kalitesinin özelliklerini tanımlamaya, plan hazırlama ve uygulamalarının plan kalitesine etkilerini değerlendirmeye başlamışlardır. Zaman içinde bu konuda yabancı yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde başlangıçta plan uygulamalarının değerlendirilmesi üzerinde durulduğu (Alexander & Faludi, 1989; Laurian, Day, Berke vd., 2004) görülmektedir. Son dönem çalışmaları ise, planlama ile değerlendirme süreçlerinin bir bütün olduğunu ve değerlendirmenin planlama sürecinin aşamalarında yer alması gerektiğini savunmaktadır (Carmona & Sieh, 2008; Oliveira & Pinho, 2010a).

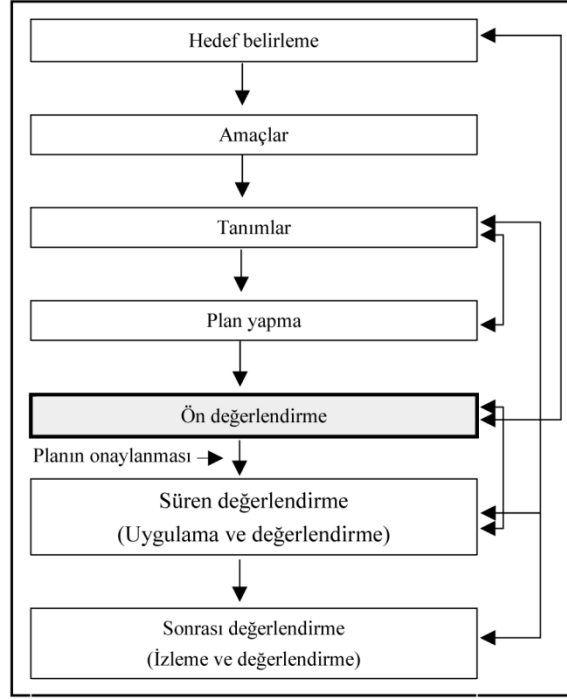
Klasik tanımına göre ön hazırlık aşaması ile başlayan planlama süreci, gerekli analizlerin yapılması ve son ürün olarak planın hazırlanması ile tamamlanmaktadır. Bu süreç, klasik planlama anlayışından stratejik planlama anlayışına kadar geçen zamanda çeşitlenmiş ve gelişmiştir. Burada önemli olan, bu gelişmelerin yasalarla desteklenmesi ve sürecin açıkça tanımlanmasıdır. Her ülkenin yasal düzenlemesindeki farklı özelliklere rağmen planlama sürecinin ortak aşamaları, planların hazırlanması, uygulanması ve revize edilmesi yönündedir (Lichfield & Prat, 1998). Burada değerlendirmenin zamanlaması ile planlama aşamaları ve amacı bütününde güçlü bir ilişkisinin olması önemlidir (Connell & Daoust-Filiatrault, 2018). Oliveira & Pinho'ya (2008, s. 33) göre, bu aşamalardan her birini etkileyen üç değerlendirme türü vardır (Şekil 1):

Ön-değerlendirme planlama sürecinin başlangıcında gerçekleşir ve daha etkili bir gelişme için en iyi çözümün seçiminde alternatiflerin karşılaştırılmasını sağlar. Süren-değerlendirme uygulama sırasında gerçekleşir ve sonuçları planlama sürecinde değişime neden olabilir. ... Sonrası-değerlendirme plan uygulama sürecinin sonunda gerçekleşir ve planın etkilerine odaklanır.

Gelecekteki belirsizlikleri gidermek amacını taşıyan planlamanın çözüm olasılıklarının sonsuz oluşu, plan hedeflerinin gerçekleşme düzeylerini etkilemekte, kimi zaman toplumsal yapıyı etkileyen tek bir gelişme dahi planlama sürecinin tüm hesaplama, ölçüm, varsayım ve/veya kabullerini alt üst edebilmektedir. Planlamanın doğasından gelen bu özellik mekansal planlamada değerlendirmenin önemini artırmaktadır. Ratcliffe (1981, s. 122) planlama sürecinde en önemli adımı; planın yapıldıktan sonra uygulama aşamasından hemen önce değerlendirilmesi olarak görmektedir (Şekil 1). Massey'in de (1984, s. 184) belirttiği gibi "bir kent planlamasının sonuç ürüne odaklanması" ve mekânsal planların değerlendirilmesine yönelik bir kılavuzun eksikliği nedeniyle yapılan değerlendirmelerin nesnel ve operasyonel altlıklara dayandırılmaması, bu çalışmanın temel problemleri olarak belirlenmiştir. Değerlendirme aşamasının plan yapım sürecindeyken belirlenen ölçütlerle test edilmesi ve bu değerlendirmeden sonra ilgili onay mercisine sunulması gerekliliğini esas alan çalışmada, değerlendirmenin nitel testlerinin, nicel verileri de içerecek biçimde oluşturulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, plan yapım sürecinde gerçekleşmesi gereken ve planların yok sayılan "raf" belgeleri haline gelmesini önlemenin etkili bir aracı olarak görülen (Hockings, Stolton, Leverington, Dudley,

& Courrau, 2006) ön değerlendirme aşamasına yönelik tutarlılık ölçütleri oluşturulmuştur.

Şekil 1: Mekânsal Planlama Sürecindeki Değerlendirme Aşamaları

Kaynak: Ayrancı & Zeren Gülersoy'dan (2009) aktaran Ayrancı, 2013, s. 28 ile Ratcliffe, 1981, s. 122'den yararlanılarak Öztürk, 2018, s. 16'da oluşturulan şeklin yeniden düzenlenen halidir.

YAZIN, MEVZUAT İNCELEMESİ VE ÇALIŞMAYA GİRDİLERİ

Çalışma, kentsel planlamanın analitik, kentsel biçim ve süreç tartışmalarını içeren ve sırasıyla; (1) Kentsel planlama nedir? (2) İyi bir kent planı nasıl olmalıdır? (3) İyi bir kent planlama süreci nasıl olmalıdır? temel soruları çerçevesinde sınıflanan kuramsal tartışmalardan (Yiftachel, 1989) üçüncüsüne oturmaktadır. Çalışma ile önerilen yöntem; Yiftachel'in (1989) diğer bir boyuttaki sınıflandırmasına göre bir "reçete" çerçevesi sunmakta olup bu biçimiyle planlama kuramlarının "açıklayıcı" olanlarından ayrılmaktadır. Planlamanın "ön değerlendirme" süreci için belirlenen ölçütleri içeren değerlendirme aşaması ile planlama sorunlarının çözümüne katkıda bulunacak değerlendirme aşamasına yönelik bir kılavuz oluşturularak içeriği detaylandırılmaktadır.

Ortaya koyulan Mekânsal Planlar Değerlendirme Kılavuzunun (MPDK), Türkiye'deki planlama sisteminin planların onaylanmadan önceki sürecinde, pratikte doğrudan kullanımının sağlanması ve yeni mevzuat çalışmalarında bu konudaki

içerik altyapısına yönelik hazırlıklara temel oluşturması hedeflenmiştir. Bu amaçla, yabancı ve ulusal yazında ve Türkiye’de planlamaya ilişkin mevzuattaki (yasa ve yönetmelikler) kent planlarının değerlendirme aşamasının planlama sürecindeki yeri ve önemi araştırılmakta ve bu doğrultuda planların değerlendirilmesine yönelik analitik ölçütler belirlenerek açıklanmaktadır. Devamında, oluşturulan kılavuzun sistematik çerçevesinin uygulanmasına esas olan Türkiye’de farklı alan ve ölçeklerde plan yapma-onama yetkisine sahip kurumlar ve yetkileri açıklanmaktadır. Bu doğrultuda, MPDK’nin belirlenen tür ve ölçekteki planlara uygulandığı sistematik çerçevesine yönelik bir örnek çalışma, Trabzon kentini kapsayan üst ölçekli planlar ile bu kent içinden seçilen bazı yerleşimlere yönelik alt ölçekli planlar kapsamında aktarılmaktadır.

Yazın İncelemesi: Plan Değerlendirmesine Yönelik Yaklaşımlar

Değerlendirmeyi farklı biçimlerde ele alan birçok çalışma bulunmaktadır (Baer, 1997; Brody & Highfield, 2005; Connell & Daoust-Filiatrault, 2018). Oliveira & Pinho’ya (2008) göre; yazında her değerlendirme türünün değerlendirme yöntemini şekillendirmesi gereken belirli özelliklere sahip olması gerekmekte, değerlendirmeye yönelik yaklaşımlar ise, altı başlıkta sıralanmaktadır;

(1) değerlendirme ihtiyacı ve planlama süreciyle bütünleşmesi, (2) değerlendirme alıştırmalarının zamanlaması, (3) plan uygulamasında farklı başarı anlayışları, (4) değerlendirme metodolojisi ve belirli bir plan kavramı arasındaki gerekli düzenlemeler, (5) değerlendirme soruları, ölçütleri ve göstergeleri ve son olarak (6) değerlendirme sonuçlarının sunumu ve karar vericiler tarafından kullanımı. (Oliveira & Pinho, 2010b, s. 343)

Genel bir yaklaşım ise, değerlendirmenin uyuma ve performansa dayalı olarak iki ana grupta incelenmesidir (Baer, 1997; Faludi, 2000; Tong & Zhang, 2016). Bunlardan ilki, planın başarı ve başarısızlığını kentsel gelişme ile plan önerilerinin uygunluk derecesi üzerinden açıklarken, ikincisi, planlama sonuçlarının kentsel gelişime fayda sağladığı sürece önceki plan kararlarıyla uyumunun aranmayabileceğini ifade eder (Tong & Zhang, 2016).

Hızlı büyüyen şehirlerde planların uygulamalarına dönük değerlendirmelerin daha da karmaşıklaştığını belirten Tian & Shen (2007, s. 16); “nicel ve nitel” olmak üzere iki tür değerlendirme üzerinde durmaktadır. Planların nicel olarak değerlendirilmesi, planlarda ifade edilen plan hedefleri ile bu planların fiili sonuçları arasındaki uygunluğun derecesini ölçer (Talen, 1996). Ancak planların değerlendirilmesinde genellikle, ölçütlerin öznel ve belirsiz olduğu nicel olmayan, diğer deyişle, nitel yöntem tercih edilmektedir. Çünkü yöntemsel eksiklikler ve veri kısıtlılıkları; kentlerin planlanmasında ekonomik, sosyal, kültürel, fiziksel birçok hedefin nicel olarak ölçülmesini zorlaştırmakta ve bu yöntemlerin nadiren uygulanabilmesine neden olmaktadır (Laurian, Day, Berke vd., 2004). Ancak nicel ve nitel analizlerin birleşimi, kentlerin gelişiminde planlamanın rolünün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir (Laurian, Day, Backhurst vd., 2004).

Bu bakış açılarıyla birlikte, değerlendirmenin en bilinen kapsamda, plan hazırlığı sırasında (ön), plan uygulaması sırasında (süren) ve plan uygulandıktan sonra (sonrası) olarak üç aşamada yapılabileceği üzerinde ortak bir kanaat oluşmuştur (Oliveira & Pinho, 2008; Alexander, 2006; Laurian vd., 2010). Planların değerlendirilmesi üzerine 1980'li yıllardan itibaren yapılan çeşitli çalışmalar (Alexander & Faludi, 1989; Brody & Highfield, 2005; Laurian, Day, Berke vd., 2004; Kaiser & Godschalk, 1995; Hopkins, 2001; Berke vd., 2006, Berke & Godschalk, 2009 vb.) özellikle “İyi bir kent planı nedir?” veya “Daha iyi bir kent planı nasıl olur?” (Yiftachel, 1989) sorusu üzerinden planların uygulanma aşamasına odaklanmıştır. Bu durum, 1980'lerden 2000'lere kadar, orijinal planın uygulanma durumuna bakılmaksızın sürekli olarak yeniden düzenlendiği veya güncellendiği “yeni plan sendromu”na tepkinin bir sonucudur.

2000 yılı ve sonrasında değerlendirme aşaması, yalnızca nihai planların uygulamalarının değerlendirilmesiyle sınırlı kalmamış, planlama sürecinin tamamını kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Carmona & Sieh, 2008; Laurian vd., 2010; Oliveira & Pinho, 2010a). Önceden sözü edilen sorular bağlamında uygulamalar üzerinden plan kalitesinin değerlendirilmesine yönelik çalışmalar zamanla yerini “İyi bir kent planlama süreci nasıl olmalıdır?” (Yiftachel, 1989) temel sorusu üzerinden planlama süreci ve değerlendirmenin birlikteliğine bırakmıştır.

Kentsel planlama süreçlerini inceleyen ve değerlendirme ölçütlerinin oluşumuna girdi sağlayan farklı ampirik çalışmalar incelendiğinde, planların değerlendirilmesi için kullanılan yöntemlere yönelik tek bir doğrunun olmadığı, ancak farklı tekniklerin bulunduğu dikkat çekmektedir.

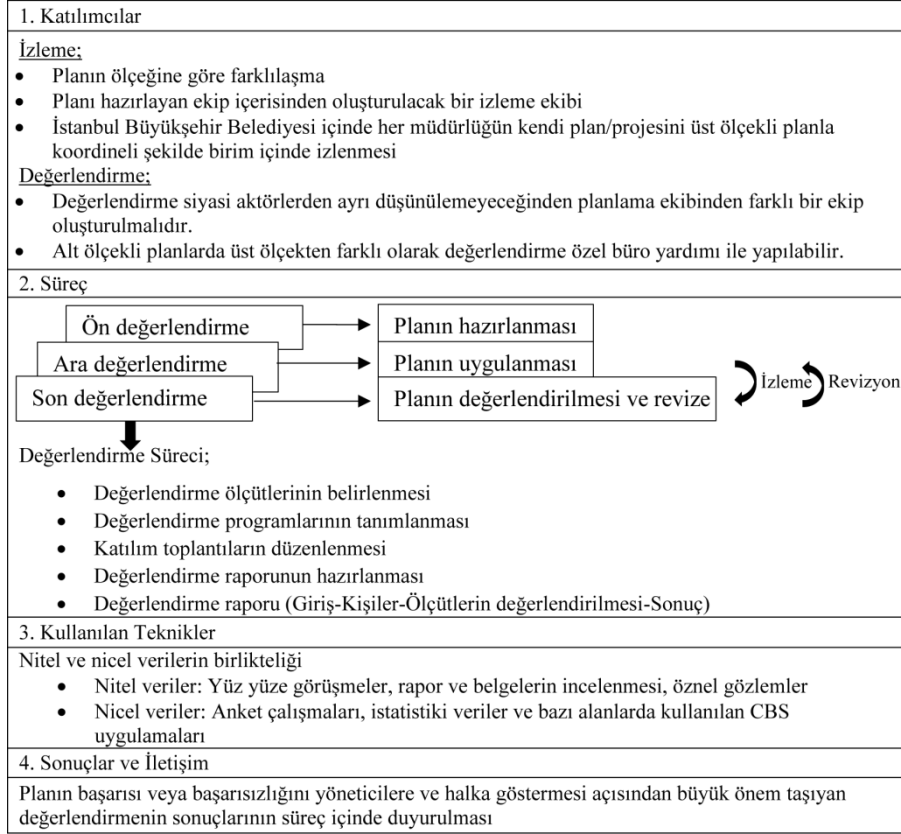
Plan Uygulama Değerlendirmesi (*Plan Implementation Evaluation-PIE*), planların değerlendirilmesine yönelik nicel ve sistematik bir yol ortaya koymak amacıyla planları ve izinleri değerlendiren uyum temelli bir yöntemdir (Laurian, Day, Berke vd., 2004). PIE yönteminin yazına önemli katkılarından biri plan uygulamasının iki yönünü ölçmek için genişlik ve derinlik olmak üzere genel göstergeler önermesidir. Uygulama genişliği, izin süreci boyunca uygulanan politikaların çeşitliliği; uygulama derinliği ise, her izin belgesinde planda belirtilen teknikler kullanılarak uygulanan politikaların oranı olarak tanımlanmaktadır (Laurian, Day, Berke vd., 2004).

Kent kalkınmasının kolaylaştırılmasında kentsel planlamanın rolünün tespiti için yapılan çalışmaların eksikliğinden hareketle Çin'in Guangzhou yerleşiminin 2001 ve 2007 yılı mevcut arazi kullanımları ile 2001 yılı arazi kullanım planının karşılaştırılarak değerlendirmesini içeren ampirik bir çalışma yapılmıştır (Tian & Shen, 2007). Bu çalışmada plan uygulamasının değerlendirilmesine odaklanılmış, nicel ve nitel analizler birleştirilerek bu planın kent büyümesine ne ölçüde etki ettiğine ve plan uygulamasını açıklayan faktörlerin neler olduğuna ilişkin tespitlerin ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Devam eden süreçte, bir başka çalışmada planların değerlendirilmesi amacıyla nicel ve nitel olarak test edilmelerine olanak sağlayan Plan-Süreç-Sonuç (*Plan-Process-Results-PPR*) yöntemi ortaya koyulmuştur. İlk olarak Oliveira & Pinho'nun 2008'deki çalışmalarında önerdiği bu yöntemle değerlendirme ve planlama süreçlerinin en başından itibaren birlikte geliştirilmesi vurgulanmış, kentsel form analizine yönelik bir plan değerlendirme yönteminin tasarlanması ve bu yöntemin uygulanabilirliğinin gösterilmesi amaçlanmıştır. PPR yöntemi, aynı yazarların Portekiz'in en büyük ikinci kentini (Porto) konu eden 2008'dekinin devamı niteliğinde 2010 yılında gerçekleştirdikleri, Portekiz'in Lizbon kenti planını içeren ampirik çalışmalarında geliştirilerek kullanılmıştır (Oliveira & Pinho, 2010a). Bir plan değerlendirme yönteminin, konuyla ilgili kuramsal tartışmalarla açık bir şekilde ilişkili olması ve değerlendirme yapılacak konuyla uyumlu olması gerektiği fikri savunulmuştur. Bu görüş; rasyonellik (akılcılık), uyumluluk ve performansa dayalı üç farklı plan değerlendirme türünü toplam dokuz ölçüt altında bütünleştirmektedir.

Türkiye'de az sayıda yapılan değerlendirmeye yönelik çalışmaların ilkinde planlama ve kentsel gelişim arasındaki bağın kuvvetlendirilmesine yönelik bir izleme-değerlendirme-geri besleme modeli önerilmesi amaçlanmıştır (Ayrancı, 2013). Londra, Paris ve Berlin için belirlenen tür ve ölçekteki planların izleme ve değerlendirilmesinin incelenmesi ve Berlin ile İstanbul kapsamındaki özel karşılaştırma sonucunda İstanbul'a yönelik olarak izleme ve değerlendirme aşamasının planlama sürecinde göz ardı edilmesiyle; planın uygulama aşamasının denetlenmemesi, tutarsızlıkların ortaya çıkması, plan hiyerarşisinin bozulması gibi sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak stratejik mekânsal planlama yaklaşımının kullanıldığı İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı (TYYP) için Şekil 2'de özet biçiminde sunulan bir model önerisi geliştirilmiştir. İzleme ve değerlendirme aşamalarının önemini vurgulayan Ayrancı (2013, s. 198), bu aşamalara yönelik belirlenecek ölçütlerin; kentlerin ölçeklerine ve kent yönetimlerine göre değişeceğini ve ayrıca planların tür ve ölçeklerine bağlı olarak da farklılık gösterecekleri vurgulamıştır.

Şekil 2: İstanbul Planlarının(1) İzleme-Değerlendirmesine Yönelik Bir Model Önerisi

Kaynak: Ayrancı, 2013, ss. 167-173'teki açıklamalar doğrultusunda oluşturulmuş, ilk olarak Öztürk, 2018, s. 27'de yer almıştır.

Türkiye'de yapılan çalışmaların ikincisi olan ve plan, planlama süreci ve uygulama aşamalarındaki eksikliklerin temel sorun olarak belirlendiği çalışmada; plan başarı ölçütleri ile İstanbul İli Çevre Düzeni Planı (ÇDP) başta olmak üzere dünyada İstanbul ile benzer özellikler gösteren Londra, New York, Lizbon, Montreal ve Paris metropollerinin planlama deneyimleri karşılaştırılmıştır (Gölbaşı, 2014). Çalışmasında, Oliveira & Pinho'nun (2010a) yazına kazandırdığı Plan-Süreç-Sonuç (PPR) yöntemini kullanan Gölbaşı (2014) burada yer alan dokuz ölçütün tamamının Türkiye şartlarındaki planlama sürecine ve yapılan planlara uygulanabilmesinin mümkün olmadığını, bu durumun çalışmanın sınırlılıkları arasında yer aldığını belirtmiştir. Çalışmanın sonucunda İstanbul ÇDP'nin incelenen diğer kent planlarına göre belirtilen değerlendirme ölçütleri kapsamında her zaman geride kaldığı ortaya konulmuş, İstanbul özelindeki bulguların mekânsal incelemelerinin yapılmasının gelecek çalışmalara yön verebileceği belirtilmiştir (Gölbaşı, 2014).

Yazın kapsamında incelenen son çalışmada ise, belirlenen dört ölçüte göre 1994-2012 döneminde plan kalitelerine yönelik yayınlar arasından seçilen çalışmalardaki yöntemler, betimsel ve eleştirel bir inceleme yapılarak kesitsel tasarımla sınıflandırılmıştır (Lyles & Stevens, 2014). Bu kapsamda 47 yayına özgü yapılan içerik analiziyle bu çalışmaların artışının planlama alanına olan faydaları ve ilerleme gerektiren sınırlılıkları tanımlanmış, planların kalitesiyle ilgili kuramların geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gereğine vurgu yapılmıştır (Lyles & Stevens, 2014).

Bu noktada, son yıllarda özellikle de 2010 yılından sonra yazında plan kalitesi değerlendirmelerinin planlamanın özel alanlarına³ yöneldiği belirtilmeli, bu çalışmaların da olumlu yönde gelişimi için benzer gerekliliklerden söz edilmelidir.

Mevzuat İncelemesi: Plan Esasları ve Değerlendirme⁴

Türkiye Cumhuriyetinde kanun hiyerarşisinin en başında anayasa gelmektedir. Bunu takip eden yasalarda ise, bir konuya ilişkin ayrıntı ya da teknik kurallara ilişkin bilgiler verilmemekle birlikte bunlardaki genel bilgiler (belirtilmesi durumunda) gerekirse yönetmeliklerde ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Bu bağlamda planlama tarihinde dönüm noktası özelliği gösteren 3194 sayılı İmar Yasası üzerinde yapılan çalışmada yasanın ikinci bölümünde “İmar Planları ile İlgili Esaslar” başlığı altında planlama kademeleri, hâlihazır harita ve imar planları, planların hazırlanması ve yürürlüğe konulması alt başlıklarında kılavuz ölçütlerine doğrudan girdi oluşturabilecek herhangi bir hükme rastlanmamıştır.

Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik, yürürlükte kaldığı otuz yıl gibi uzun bir sürede kentsel planların yapımında dikkate alınan bu yönetmelik, teknik konuları sorgulayabilmede ve kılavuz ölçütlerine girdi oluşturmaya katkı sağlayabilmede önem arz etmektedir.

Yönetmeliğin Tanımlar bölümünde (3. madde) imar planları; detaylı bir raporla hazırlanması gereğinin vurgulandığı ve raporuyla bir bütün oluşturan planlar olarak tarif edilmektedir. Bu tanımdan hareketle, plan ve plan raporlarının birbiriyle tutarlı olması gerekliliği açıktır. Ayrıca plan raporlarına yönelik açıklık getirilen bir diğer konu, raporun ele alması gereken konuların 14. maddede genel olarak belirtilmesidir.

³ Bunlardan bazıları konut (Hoch, 2007), iklim değişikliği (Bassett & Shandas, 2010), ekolojik sistemler (Brody vd., 2004), yaya güvenliği (Jones vd., 2010), doğal tehlikeler (Baker vd., 2012), açık alanların korunması ve akıllı büyüme (Norton, 2008) gibi konular dahil olmak üzere özel bir alana uyarlanmış her bir ilkenin ölçülebilir göstergeleri ile plan kalitesinin çeşitli ilkelerine dayanmaktadır.

⁴ 03.07.2017 tarih ve 30113 Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, MPDK’ya yönelik ölçütlerin oluşumuna katkı sağlayacak bilgileri içermediğinden ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarının uygulamaya yönelik detayları kapsadığından çalışmada incelemeye alınmamıştır.

Yönetmelikte donatı alanları standartlarına ilişkin 16. maddede yer alan ifadeler söz konusu standartların her imar planının minimum düzeyde öngörü nüfusuna yönelik ayırması gereken donatı alanlarına karşılık gelmektedir.

Yönetmeliğin içeriği itibariyle planlama sürecini geliştirecek veya değerlendirme aşamasını vurgulayacak bir açıklama bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın konusu gereği eksik bulunmuştur. Ancak, çalışma kapsamında oluşturulan MPDK tutarlılık testlerinde özellikle planların plan-plan raporu bütünlüğüne vurgu yapmış olması nedeniyle bu yönetmelik önemli bulunmuştur.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (MPYY) ile planlamanın genel esaslarına yenilikler getirilmiştir. Yönetmeliğin “Genel Planlama Esasları” başlığında (7. madde) planlama sürecinden bahsedilmiş, buna ek olarak; analiz, sentez ve plan kararlarının sistematik bir şekilde oluşturulması ve değerlendirme aşamasının dikkate alınması gereklilikleri üzerinde durulmuştur. Ancak değerlendirmenin hangi ölçütlere göre yapılacağı, hangi ölçeği kapsayacağı ve planın uygulanmasından önce mi sonra mı olacağı belirtilmemiştir. Yönetmeliğin aynı maddesinde planlama mesleğinin temel öğretilerinden olan ve teknolojinin gelişimiyle son yıllarda sıklıkla göz ardı edilen ölçekler arası planlama dilinin farklılaşması gereği için de bir hükme ilk defa yer verilmiştir. Ayrıca bu yönetmelikte yine ilk defa planların izlenmesi ve incelenmesi için bir denetim düzenlemesi (35. madde) getirilmiş ve böylece ülkede planların değerlendirilmesine yönelik önemli bir adım atılmıştır.

“Plan Raporu” başlığında (9. madde) plan raporlarında genel açıklamalardan çok, ayrıntılı bir şekilde planlamaya ilişkin önemli bilgilerin verilmesi gerektiğinin belirtildiği yönetmelik, bu kapsamda da bir ilke yer vermiştir. Ayrıca, yürürlükten kaldırdığı önceki yönetmeliğin donatı standartları revize edilerek özellikle yeşil alan, eğitim, sağlık gibi alanlar yeniden düzenlenmiştir.

İmar Planlarının Düzenlenmesi ile İlgili Teknik Şartlaşma mülga İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik’in⁵ 7. maddesi gereği İller Bankası’nca hazırlanmıştır. Bu şartlaşmanın “İmar Planı Düzenlenmesi ve Aşamaları” başlığı altında 2.02 maddesinde, planlama süreci yedi aşamalı olarak ele alınmıştır.

Bu süreçteki birinci aşama planlama öncesi çalışmaları; ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci aşamalar ise plan üretilmesine yönelik yapılması gereken araştırma ve değerlendirmeleri (ön çalışmalar) kapsamaktadır. Şartlaşmada (2.04.

⁵ Bu Yönetmeliğin adı 17.03.2001 tarihli ve 24345 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik” ile “Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik” olarak değiştirilmiştir. Söz konusu değişikliğin yapıldığı yönetmeliğin o gün itibariyle olan yeni halinde belirtildiği gibi, mülga Yönetmeliğin ikinci bölümüne 4 üncü maddeden önce gelmek üzere altı adet madde eklenmiş, müteakip maddeler buna göre teselsül ettirilmiştir. Sonuç olarak, adı geçen ilk yönetmelikte bahsedilen 7. madde Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik’te 13. maddeye karşılık gelmektedir.

madde) bu araştırma konuları ve değerlendirme yöntemlerinin kapsamındaki farklılıkların, yerleşimin büyüklüğü ve karakteristik özelliklerine göre olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu farklılıklara ilişkin herhangi bir sınıflandırma yapılmamış ve buna yönelik ölçütler belirlenmemiştir. Böylelikle, araştırma konuları ve değerlendirme planlama ekibinin ve yönetimin inisiyatifine bırakılmıştır.

Bu çalışmada oluşturulan MPDK tutarlılık testlerinde değerlendirme aşamasının planın onaylanmadan önceki süreçte dikkate alınması gereği vurgulanmaktadır. İller Bankası şartlaşması planlama sürecindeki değerlendirme aşamasını destekler nitelikte olduğundan önem taşımaktadır. Ancak değerlendirme aşamasına yönelik gerekli nesnel ölçütleri belirtecek detayda bilgiyi sunmadığı için eksik bulunmuştur. Bununla birlikte şartlaşmada, imar planlarının düzenlenmesine yönelik sonuç üründe plan paftası-plan raporu-plan hükümleri-plan lejantının olması gerekliliği kılavuzun değerlendirme başlıklarında da göz önüne alınmış olan önemli bir bütünlüğe vurgu yapmaktadır.

İncelenen Yazın ve Mevzuatın Çalışmadaki Yeri

Tarihsel süreçte kentler ve uğradıkları değişimler doğrudan kentsel mekânda gözlemlenebilmiş bu da planlama uygulamalarını etkilemiştir. Planlamanın stratejik boyutlarının tartışıldığı 21. yüzyılın ikinci on yılında dahi; planlamanın özellikle Türkiye’de giderek katılaştıran ve merkezileşen yapısı dikkat çekmektedir. Planlama sürecinin iyileşmesi ve süreç için gereken aşamalarda eksikliklerin giderilmesi esas olarak bu yapının değişmesiyle ilgilidir.

Yukarıda yer alan yazın bölümünde planların değerlendirilmesine yönelik analitik yaklaşımların arayışı içindeki çalışmalarda geliştirilen nicel ve nitel modeller ve etkinlikleri incelenmiştir. Ortak özellikleri planların onaylandıktan sonra uygulama aşamalarının incelenmesine odaklanmak olan bu çalışmaların her birinde kendine özgü farklı yöntemlerin geliştirildiği ve kullanıldığı görülmüştür.

Hâlihazırdaki çalışmayı incelenen çalışmalardan özgün kılan, planların uygulanmasına değil, planların yapımı tamamlandığında geri beslemeli olarak yeniden üzerinde durulması gereken konuların tespiti ve onaylanmalarından önceki değerlendirilmeleri üzerine önerilerde bulunmasıdır. Bu kapsamda, mekânsal planların tutarlılıklarının belirlenen ölçütlerle test edilmesi amacıyla bir değerlendirme kılavuzu öneren ilk ulusal çalışmadır. Bir anlamda, Lyles & Stevens’in (2014) çalışmalarında belirtilen değerlendirme konusundaki kuramların geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gereğine koşut olarak bu çalışmada kuramsal çerçeveye pratik bir katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Çalışmada konuyu ele alış biçimi yukarıda açıklanan üç değerlendirme (Oliveira & Pinho, 2008; Alexander 2006; Laurian vd., 2010) türünden ilki olan “ön değerlendirme”ye karşılık gelmektedir. Ayrıca, bu çalışmalar ile mekânsal planların değerlendirilmesine yönelik genel kabul görmüş bir sistemin olmadığı, çeşitli nicel ve/veya nitel yöntemlerin ayrı ayrı kabul görmesiyle sağlıklı değerlendirme adımlarının atılamayacağı sonuçlarına varılmıştır.

Buna ek olarak, değerlendirmenin türüne bakılmaksızın öncelikle ölçütlerinin belirlenmesi gerektiği ve bunun mekânsal planlar için bir değerlendirme kılavuzu (CDC-OSH-DNPAO, 2011) kapsamında yapılabileceği ortaya koyulmuştur. Mekânsal Planlar Değerlendirme Kılavuzu (MPDK) olarak adlandırılacak bir kılavuzun; tasarlanan planın nasıl izleneceğini ve değerlendireceğini ayrıca plan iyileştirme ve karar alma için değerlendirme sonuçlarının nasıl kullanılacağını açıklayan yazılı bir belge niteliğinde olması gerektiği anlaşılmıştır.

Bu kapsamda, hâlihazırdaki çalışmada planların değerlendirilmesinde uyuma dayalı⁶ yaklaşım (Baer, 1997; Faludi, 2000; Tong & Zhang, 2016) dikkate alınmıştır. Benzer şekilde çalışma, Oliveira & Pinho'nun (2010b) belirlediği yukarıda açıklanan başlıklardan birinci ve beşincisine oturmaktadır. Ayrancı (2013) ile Tian & Shen'in (2007) çalışmalarındaki nitel değerlendirme ölçütleri; bu ölçütlere nicel veriler eklenmek suretiyle geliştirilmiş ve çalışmada MPDK kapsamında oluşturulan bu ölçütlerle planların pafta-rapor-hükümler-lejant bütünlüğünün değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca Oliveira & Pinho'nun (2008; 2010a) çalışmalarında planların değerlendirilmesine yönelik belirlediği dokuz ölçütten birinci ve dördüncüsü, oluşturulacak değerlendirme kılavuzunun iki temel testi olarak belirlenmiştir. İçsel ve-kendi içinde yatay ve dikey olarak detaylanan-dışsal tutarlılık olarak ele alınan bu testlerin; Türkiye'de her kente ve içinde yer aldığı bölgeye yönelik yapılan planların belirlenen ölçek kapsamında değerlendirilmesi amacıyla oluşturulacak ölçütlere yol gösterici nitelikte olması hedeflenmektedir.

Bu kılavuz kapsamında süreç, bilgi akışı, yöntem, plan kararları ve plan dili tutarlılıklarının ortaya koyulması amacıyla oluşturulan testler; aynı alana ait her bir farklı ölçek ve türdeki planın; kendi içinde "tekil" olarak ele alınmasına (içsel tutarlılık), "komşu yerleşme" planlarıyla bir bütün olarak ele alınmasına (yatay dışsal tutarlılık) ve "üst veya alt ölçekli" planları ile bir bütün olarak ele alınmasına (dikey dışsal tutarlılık) yöneliktir. Burada, dikey dışsal tutarlılık testleri ile yapılmak istenenin, "planların kademeli birlikteliği ilkesi"ne uyumunun incelenmesi anlamına geldiğini vurgulamak gerekir. Testleri oluşturan ölçütlerle; olasılık, hata payları ya da tutarlılığın ölçüsü üzerinden bir sonuç aktarımı yapılmamakta; belirlenen ölçütler kapsamında tutarlılığın olup olmadığı sonucuna varılmaktadır. Bu kapsamda önerilen kılavuzun belirleyici sonuçlar ürettiği söylenebilir.

MPDK'yı oluşturan ölçütlerde yazın incelemesi sonucu tespit edilen girdilere ek olarak mevzuat incelemesi sonuçları da benzer kapsamda ele alınmıştır. 3194 sayılı İmar Yasası, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik ve İller Bankası İmar Planlarının Düzenlemesi ile İlgili Teknik Şartlaşmasının içerikleri genelden özele farklılık gösterse de, plan bileşenlerinin (pafta-rapor-hükümler-

⁶ Tong & Zhang'ın (2016, s. 3) "uyuma dayalı değerlendirme" açıklamasındaki "başarı veya başarısızlık" durumu çalışma kapsamında tutarlılık veya tutarsızlık olarak alınmıştır.

lejan) bir bütün olduğu ve bunların birbiriyle tutarlı olması gerektiği tümünde açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu durum MPDK'nın temel testlerinden olan planların kendi içinde "içsel tutarlılık"larının olması gereğini ortaya çıkarmış ve sonuç olarak kılavuzda bu test ve ana ölçütlerinden olan "plan kararları tutarlılığı" geliştirilerek alt ölçütlerle detaylandırılmıştır. Bu kapsamda, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde yer alan donatı alanları standartlarını esas alan test ile planlanan kararların tutarlılığı plan ve plan raporları üzerinden sorgulanabilmektedir. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, planlama sürecini vurgulayarak plan raporlarında detaylandırılacak analiz ve sentezler için yapılacakları belirtmektedir. Buna göre, MPDK'da bu süreçlerin aktarımının sorgulandığı "süreç tutarlılığı" ve "bilgi akışı tutarlılığı" ana ölçütleriyle bunların alt ölçütleri ortaya koyulmuştur. Ayrıca bu yönetmeliğin alt kademe planların üst kademe planlara uygunluğunun denetlenmesine yönelik hükümleri MPDK'da planların kademeli birlikteliğinin sorgulandığı "dikey dışsal tutarlılık" temel testine esas oluşturmuştur. Bu temel testin ana ölçütlerinden biri olan ve mesleki öğretiler arasında bulunmasına karşılık MPYY ile ilk kez mevzuat kapsamına da alınan, ölçekler arası ayrıntı düzeylerinin farklılaşması gerekliliğine ilişkin olarak MPDK'da "plan dili tutarlılığı" ana ölçütü ve buna yönelik alt ölçütü ortaya koyulmuştur.

Yazın ve mevzuat incelemesinden, MPDK'da komşu planların birbiriyle tutarlılığını ele alan "yatay dışsal tutarlılık" temel testi ve buna yönelik ölçütlerine doğrudan girdi oluşturacak bir tespitte bulunulamamıştır. Ancak bu tür bir gereklilik mesleki öğretilerden gelen genel kurallarda; yapılan planların, üst ölçek planlarla tutarlılığının yanı sıra komşu planlarla da tutarlı olmasının öneminden çıkarılmıştır. Benzer şekilde, MPDK'nın tüm temel testlerinin ana ölçütlerinden olan "yöntem tutarlılığı" için de yazın ve mevzuat incelemesinden kılavuza girdi oluşturacak bir tespitte bulunulamamıştır. Diğer yandan, bu ölçüt de genel mesleki öğretilere göre nüfus ve istihdam projeksiyonları için doğru tekniklerin kullanımının ve aynı alana ait komşu planlar ile üst ölçek planların nüfus ve istihdam sonuçlarının uyumlu olması gereğine dayanmaktadır.

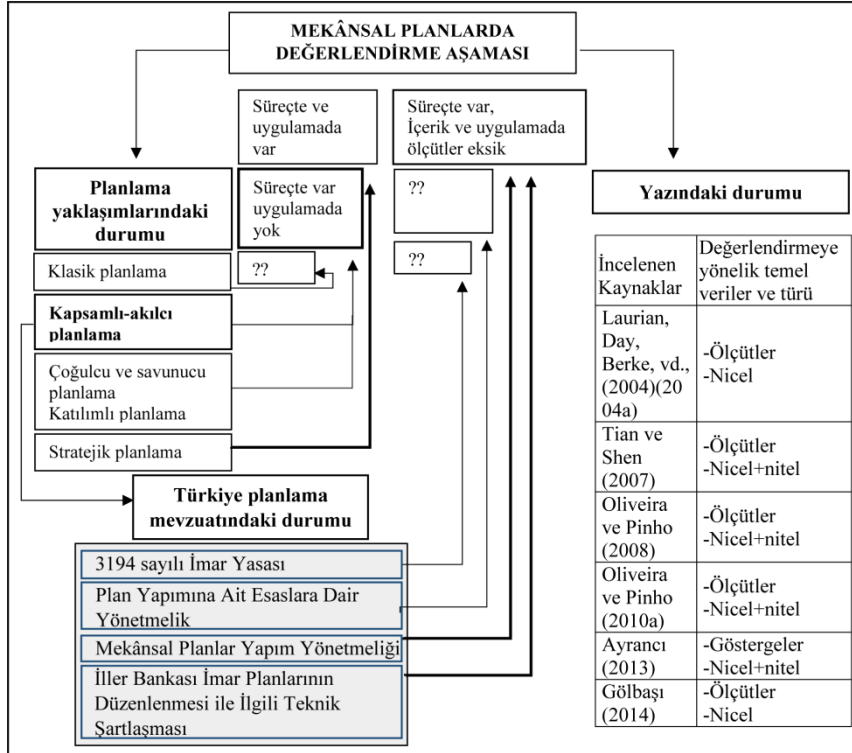
Ayrıca plan yapımında bulunanlarla gerçekleştirilen görüşmeler ve doğrudan gözlemlerle elde edilen bilgilerin de gerektiğinde kapsama dâhil edilebildiği kılavuzda; detaylı analizlerle örneğin plan ve raporları üzerinden doğrudan yapılan hesaplamalar, yazılı belgeler ve haritalar üzerinden yapılan incelemelerle elde edilen veriler de kullanılabilir. Yazın ve mevzuattan kılavuza girdilerin yanı sıra yetersiz ve genel kalsa da belediyelerin imar komisyonlarının benimsediği planlama sürecine ilişkin yanlış olmayan bazı ilkeleri de yazında belirlenen ölçütlerle birlikte dikkate alınmıştır.

Türkiye'de günümüz kentlerinin olumsuzlukları, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik'ten Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne kadar geçen dönemde plan hazırlamaya yönelik genel bilgileri ve altı doldurulmamış çalışmaları içeren planlama sürecinin somut yansımaları olarak görülebilir. Buna temel

oluşturan İmar Yasası ve yönetmelikler üzerinde yapılan incelemeler ilk yönetmelikte belirlenen eksikliklerin Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde genel olarak bir dereceye kadar giderildiğini ortaya koymuştur. Ancak yerele yönelik bilgilerin belirleyici olduğu planlama çalışmalarında sistematik, izlenebilir ve değerlendirilebilir bir sürece ihtiyaç duyulmaktadır. Durum bu iken, kentlerde planlama sürecinin daha sağlıklı kurulması için planlar üzerinde belirli zaman aralıklarında belirli analitik ölçütlere dayalı olarak değerlendirmeler yapılmalıdır. Bu değerlendirme ölçütleri ise, MPYY'de tanımlanan planlama hiyerarşisine uygun, plan bileşenleri, planın amacı ve kararlarının bir bütün olduğu özellikler içermelidir. Böylelikle kötü gidişat fark edilip geri beslemelerle sürece takviyeler yapma ya da süreci değiştirme olanağı sağlanacak ve kentlerde plan ve plan uygulamaları arasındaki tutarsızlıklar da önlenilecektir.

Yapılan yazın ve mevzuat incelemesi sonucunda değerlendirme aşamasının mevcut durumu Şekil 3'te görüldüğü gibi özetlenmiştir.

Şekil 3: Mekânsal planların değerlendirme aşamasının yazın ve yasalardaki durumu

Kaynak: Öztürk, 2018, s. 44'ten yeniden düzenlenerek alınmıştır.

BULGULAR: KILAVUZ VE UYGULANMA ÇERÇEVESİ

MPDK Tutarlılık Testleri

Tutarlılık; Yöntembilim Terimleri Sözlüğünde “[y]argı ya da sonuçların bir mantıksal çıkarım kalıbına uygunluğu, gözlem ya da ölçümlerin birbirine uygun düşme ya da yinelenme özelliği” olarak tanımlanmaktadır (Sencer, 1981, s. 129). Buradan hareketle, tutarlı olma durumu “uygunluk” ve bunun ölçüsü ya da derecesi şeklinde yorumlanabilir. Türk Dil Kurumu tanımlarında bir şeyin başka bir şey ile tutarlı olması için “aralarında çelişki bulunmaması”, tutarsız olması için ise “aralarında çelişki bulunması” vurgulanmaktadır. Çalışma kapsamında tutarlılık kavramı “a”nın b”ye uygunluğunun test edilmesi şeklinde ele alınmıştır. Başka bir deyişle, iki şeyden birinin sabit olarak alınmasıyla “a” değişkeninin “b” sabiti ile tutarlı olma durumu test edilmektedir. Bu da değerlendirme testlerinin temel çıktısıdır.

Tutarlılık testlerinde kullanılan nitel ölçütlerin nicel verileri de kapsamı kılavuza önemli girdiler sağlamış ve bu ölçütlerin hazırlanması kılavuzun yapımında ilk aşamayı oluşturmuştur. Bu ölçütler planların içsel ve dışsal (yatay ve dikey) tutarlılıklarını test etmek amacıyla oluşturulmuştur. Planların tutarlılık testleriyle değerlendirilmelerinde; süreç, bilgi akışı, yöntem, plan kararları ve plan diline yönelik ölçütler önem kazanmıştır. Bu çerçeve ölçütlere yönelik plan/planlar bütününde incelenecek alt ölçütler aşağıda açıklanmaktadır.

MPDK; planlama çalışmalarında temelde iki konuyu ele alan, bunlardan birinin ise kendi içinde iki bölümde detaylandırıldığı testlerden oluşturulmuştur (Şekil 4). Bunlardan ilki içsel tutarlılık, ikincisi ise kendi içinde yatay ve dikey olarak ayrılan dışsal tutarlılıktır.

İçsel tutarlılıkta her bir farklı ölçekli plan “tekil” olarak kendi içinde incelenmektedir. Bu kapsamda oluşturulan testler; bir planın yatay dışsal tutarlılıktaki gibi “komşu” ya da dikey dışsal tutarlılıktaki gibi “üst ve/veya alt” ölçekli yerleşim planlarından bağımsız olarak sadece kendi plan bileşenlerinin (pafta-rapor-hükümler-lejant) bütünsellik sorununa yöneliktir. Herhangi bir ölçekteki bir planın içsel tutarlılık testlerinde sabit olarak; mevzuat (yasa ve yönetmelikler), plan raporu, plan paftaları ve öğretiler alınmıştır.

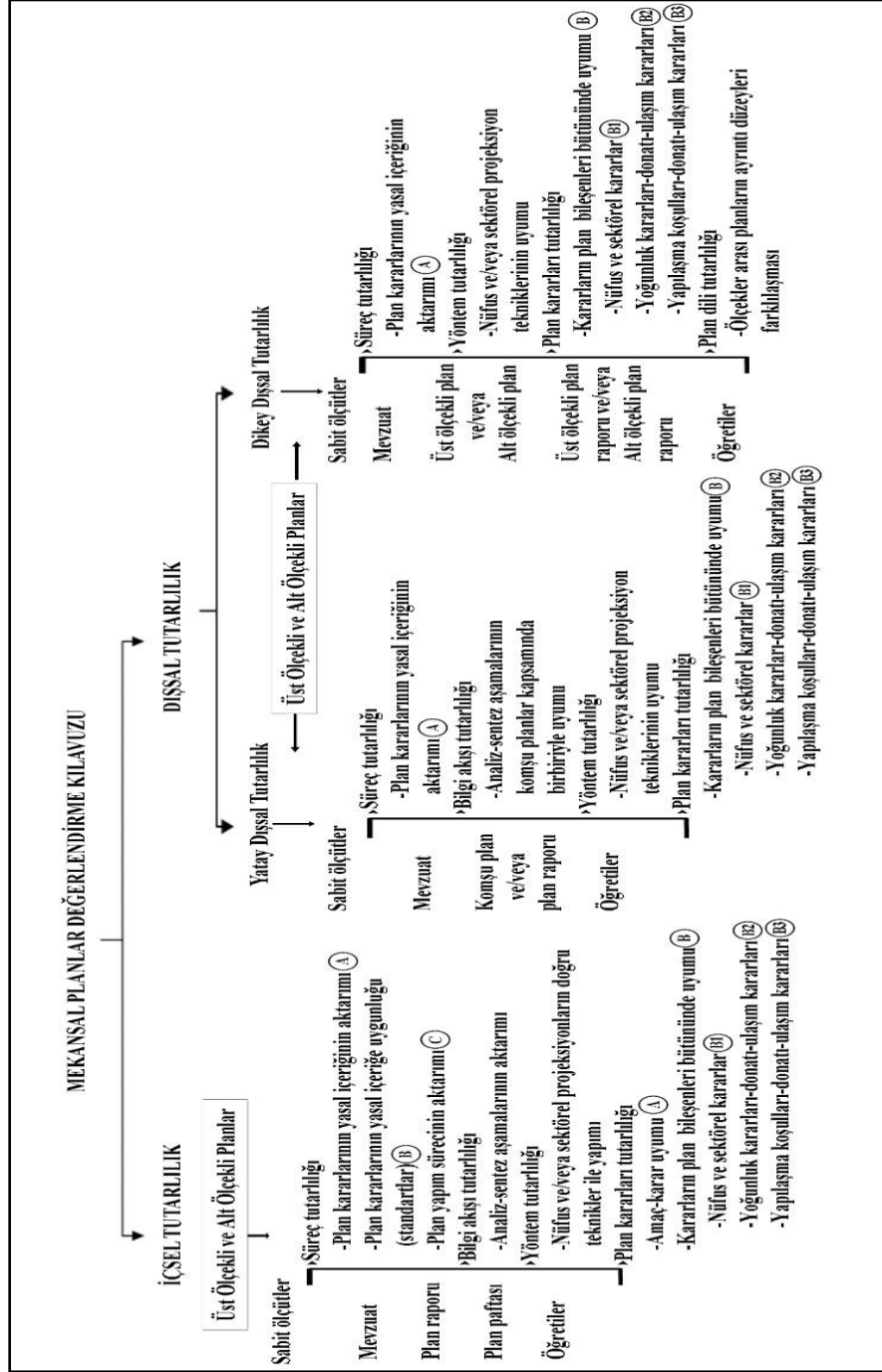
Her bir farklı ölçekteki planın “komşu yerleşme” planları ile yatay dışsal tutarlılık testleri; planların idari sınırlarına yönelik sorunları ele almaktadır. Herhangi bir ölçekteki planların yatay dışsal tutarlılık testlerinde sabit olarak; mevzuat (yasa ve yönetmelikler), komşu plan ve/veya plan raporu ve öğretiler alınmıştır.

Her bir planın kendisinden üst ya da alt ölçekli planı ile uyumunu incelemek amacıyla oluşturulan dikey dışsal tutarlılık testleri ise; “planların kademeli birlikteliği” sorunu üzerinde durmaktadır. Herhangi bir ölçekteki bir planın üst veya alt ölçekli planı ile dikey dışsal tutarlılık testlerinde; mevzuat (yasa ve

yönetmelikler), üst ve/veya alt ölçekli plan ile üst ve/veya alt ölçekli plan raporu ve öğretiler sabit tutulmuştur.

Kılavuzda bu sabitler her planın tür ve ölçeğinin getireceği farklı özellikler kapsamında değişim gösteren süreç, bilgi akışı, yöntem, plan kararları ve plan dili tutarlılıkları kapsamında test edilmektedir. Şekil 4'te görülen kılavuzun içsel tutarlılık ve yatay-dikey dışsal tutarlılık testlerine yönelik belirlenen sabit ve değişken ölçütler aşağıda listelenen biçimde ele alınmıştır.

Şekil 4: Mekânsal Planlar Değerlendirme Kılavuzu

Kaynak: Öztürk, 2018, s. 49

Tutarlılık testlerinde sabit ölçütler:

1. Mevzuat: Çalışmada mevzuat incelemesi sonucu ele alınan yasa ve yönetmelikler (Şekil 3) değerlendirme kılavuzu yaklaşımında sabit ölçütler olarak belirlenmiştir. Bu sabitin her bir ölçek için ilgili olan kapsamı doğrultusunda tutarlılık testleri yapılmalıdır.
2. Plan paftası-plan raporu: Üst ve alt ölçekli planların içsel ve yatay-dikey dışsal tutarlılık testlerinde bazı durumlarda plan paftası sabit tutulup plan raporu değişkeni üzerinden incelemeler yapılmalı; bazı durumlarda ise plan raporu sabit tutulup plan paftası değişkeni üzerinden incelemeler yapılmalıdır.
3. Öğretiler: Mevzuatta tanımlanmayan ancak her mesleğin sunduğu meslek etiği kapsamında ortaya koyulan bilgilerin sabit tutularak plan paftası, plan raporu, plan hükümleri ve hatta plan lejantının bu kapsamda incelemesi yapılmalıdır. Örneğin nicel yöntemlerle bulunan nüfus projeksiyonlarına yönelik yöntemler mevzuatta tanımlı değildir. Ancak bu yöntemler istatistik ve nüfus bilimleri alanlarından alınmalıdır. Benzer şekilde, planlama sürecindeki analiz-sentez aşamaları şehircilik/planlama alanından gelen ve genel kabul görmüş mesleki bilgilerdir.

Tutarlılık testlerinde değişken olarak belirlenen ölçütler:

1. Süreç tutarlılığı: Bu ana ölçüt altında plan kararlarına temel oluşturan yasal içeriğin aktarımı, plan kararlarının standartlar kapsamında yasal içeriğe uygunluğu ve plan yapım sürecinin aktarımı olmak üzere alt ölçütler bulunmaktadır. Bunlardan ilki planlar yapılırken hangi yasal içeriği referans alındığının belirtilmesi, ikincisi belirtilen bu yasal içeriğin getirdiği standartlara plan kararlarının uygunluğunun test edilmesidir. Üçüncü ölçüt ise planların yapım sürecinin plan raporları kapsamında incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu alt ölçütlerden her üçü de içsel tutarlılık testlerinin konusu iken, yatay ve dikey dışsal tutarlılıklarda yalnızca birincisi incelenmektedir.
2. Bilgi akışı tutarlılığı: Planlama süreciyle doğrudan ilişkili analiz ve sentezlere yönelik bilgilerin olup olmadığının içsel tutarlık kapsamında; komşu planlarda bu bilgilerin dikkate alınıp alınmadığının plan raporları üzerinden tespitinin ise yatay dışsal tutarlık kapsamında incelenmesidir.
3. Yöntem tutarlılığı: Planlamanın temel verilerinden olan nüfus ve sektörel projeksiyonların doğru teknik ve yöntemler kullanılarak hesaplanmasının plan raporları üzerinden her bir plan için ayrı olarak içsel tutarlılık kapsamında incelenmesidir. Bu tekniklerin komşu yerleşmeler arasındaki uyumu yatay, üst veya alt ölçekli yerleşim planları arasındaki uyumu ise dikey tutarlılığın konusudur.
4. Plan kararlarının tutarlılığı: Üst ve alt ölçekli planların içsel tutarlılık testleri kapsamında planların kendi içlerinde; amaç ve plan kararlarının uyumu ve kararların planlama bileşenleri (pafta-rapor-hükümler-lejant) bütününde uyumu olmak üzere iki alt ölçüt tanımlanmıştır. Birinci alt ölçütte; plan raporlarında belirtilen amaç ile verilen plan kararlarının uyumu söz konusudur. İkinci alt

ölçütte planlama kararlarının; üst ölçekli planlar kapsamında nüfus ve sektörel kararlarının; alt ölçekli planlarda ise nüfus (yoğunluk ve yapılaşma koşulu), donatı, ulaşım kararlarının plan bileşenleri üzerinden uyumu önemli hale gelmektedir. Bu test iki alt ölçütüyle içsel tutarlılığın, sadece ikinci alt ölçütü bütününde ise yatay ve dikey dışsal tutarlılığın konusudur.

5. Plan dili tutarlılığı: Bu ana ölçüt altında, ölçekler arası planların ayrıntı düzeyleri farklılaşması üzerine bir alt ölçüt tanımlanmıştır. Bu ölçütle aynı alana ait farklı ölçekteki planların her birinin kendi ölçeğinin gerektirdiği düzeyde ayrıntıları içermesi ve anlatım tekniği konusunda farklılaşması gereği test edilmektedir. Kısaca plan kademelenmesinde farklı tür ve ölçekteki planlar birbirlerinin büyütülmesi veya küçültülmesi yoluyla elde edilmemelidir. Bu test MPDK'da "planların kademeli birlikteliği ilkesi"nin incelendiği dikey dışsal tutarlılığın konusudur.

MPDK'nın Uygulanma Çerçevesi

Mekânsal Planlar Değerlendirme Kılavuzu ile Türkiye kentlerine ve içinde yer aldıkları bölgelere yönelik bir çalışmayı yapabilmek için öncelikle çalışmada kullanılacak planlama çerçevesinin ortaya koyulması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de yürürlükte olan planlama sisteminde var olan ve planların kademeli birliği ilkesi uyarınca aralarında hiyerarşik ilişki bulunan plan türlerinin bütünlüklü olarak ele alınması bu çerçevenin oluşturulmasında ilk aşama olmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'de özellikle son yıllarda plan yapma-onama yetkilerini değiştiren ve mekânsal strateji planı gibi yeni birtakım plan türlerini planlama sistemine dâhil eden mevzuat düzenlemelerinin bütünlüklü olarak ele alınması gerekir. Buna göre bölge ve daha üst ölçeklerde başta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) olmak üzere birçok merkezi yönetim kuruluşunun (Kültür Turizm Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, vb.) yetki sahibi olduğu, il ve daha alt ölçeklerde ise yerel yönetimlerin sorumluluklarının çeşitlenmesiyle yerleşimlerin planlamaları üçlü bir yapıda değişiklik göstermektedir. Bu yapı üst ölçekte içinde yer aldıkları bölgelerle birlikte; (1) Büyükşehir Belediye (BŞB) sınırları (2) BŞB dışındaki belediyeler (BM) ile (3) bu belediyelerin ve varsa mücavir alanları sınırları dışı (BMD) olarak özetlenebilir. Dolayısıyla, üçlü yapı kapsamında güncel durumu gösteren Tablo 1'den görüleceği gibi il ve daha alt ölçeklerde yerleşimlerin yönetimlerine göre farklılaşan sorumluluk alanları nedeniyle Türkiye'de her tür ve ölçek plana MPDK'nın uygulanması çeşitlilik gösterecektir.

Tablo 1: MPDK'nın Uygulanma Çerçevesini Oluşturan Güncel Mevzuata Göre Farklı Alan ve Ölçeklerde Mekânsal Plan Yapma-Onama Yetkileri ve Yasal Dayanakları (*) (**)

	BŞB ⁽ⁱ⁾	BM ⁽ⁱⁱ⁾	BMD ⁽ⁱⁱⁱ⁾	Ölçek	Yapma-Onama		Yasal Dayanak ^(iv)
Bölge ve üstü ölçekler	(1) Ülke bütününde yapılacak bir mekânsal strateji planı			1/250.000, 1/500.000 veya üstü	ÇŞB		644 s. KHK
	(2) Belirli bir bölgede yapılacak bir mekânsal strateji planı			1/250.000, 1/500.000 veya üstü	ÇŞB		644 s. KHK
	(3a) İl sınırları ile çakışmayan birden çok ili içine alan bir bölge veya havzaya ait ÇDP ya da (3b) İl sınırları ile çakışan ve birden çok ili içine alan bir bölgeye ait ÇDP			Genellikle 1/100.000	ÇŞB		644 s. KHK
İl ve altı ölçekler	(4) Bir ilin sınırları bütününe ait ÇDP (İl ÇDP)			1/100.000 ya da 1/50.000	⁽ⁱ⁾ BŞB ^{(ii), (iii)} İl Özel İdaresi ile İlgili İl Belediyesi	⁽ⁱ⁾ BŞB Meclisi ^{(ii), (iii)} İl Genel Meclisi ile İlgili İl Belediye Meclisi	⁽ⁱ⁾ 5216 s. BŞB Yasası ^{(ii), (iii)} 5302 s. İl Özel İdaresi Yasası
	(5) Bir ilin içindeki bir bölgeye ait ÇDP			1/25.000			
	(6) Bir ilin sınırları bütününe ait nazım imar planı (NİP)			1/25.000			
	(7) İçindeki bir bölgeye ait NİP	-	-	1/25.000-1/5.000	BŞB	BŞB Meclisi	5216 s. BŞB Yasası
	(8a) İlçe belediyesinin ait NİP	(8b) NİP	(8c) NİP	1/5.000	⁽ⁱ⁾ BŞB ⁽ⁱⁱ⁾ Belediye ⁽ⁱⁱⁱ⁾ İl Özel İdaresi	⁽ⁱ⁾ BŞB Meclisi ⁽ⁱⁱ⁾ Belediye Meclisi ⁽ⁱⁱⁱ⁾ İl Genel Meclisi	⁽ⁱ⁾ 5216 s. BŞB Yasası ⁽ⁱⁱ⁾ 3194 s. İmar Yasası ⁽ⁱⁱⁱ⁾ 3194 s. İmar Yasası
	(9a) İlçe belediyesinin ait uygulama imar planı (UİP)	(9b) UİP	(9c) UİP	1/1.000	⁽ⁱ⁾ İlçe Belediyesi ⁽ⁱⁱ⁾ Belediye ⁽ⁱⁱⁱ⁾ İl özel İdaresi	⁽ⁱ⁾ İlçe Belediye Meclisi ⁽ⁱⁱ⁾ Belediye Meclisi ⁽ⁱⁱⁱ⁾ İl Genel Meclisi	⁽ⁱ⁾ 5216 s. BŞB Yasası ⁽ⁱⁱ⁾ 3194 s. İmar Yasası ⁽ⁱⁱⁱ⁾ 3194 s. İmar Yasası

(*) Bu tablodaki planlara ek olarak planlama sistemi içinde ayrıca ÇŞB dışında plan yapma-onama yetkisi verilmiş diğer merkezi yönetim kuruluşlarının (Kültür Turizm Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, vb.) sektörel planları da bulunmaktadır.

(**) Bu tabloda bahsedilenlerin yanı sıra ÇŞB'nin 644 Sayılı KHK'nın 7. maddesine göre her tür ve ölçekte fiziki planlara ve uygulamalara esas teşkil eden üst ölçekli planları yapma-onama yetkisi vardır. Bakanlık ayrıca alt ölçekte imar ve yerleşme planlarının tamamı veya bir kısmının yapım-onamasında 3194 sayılı İmar Yasasının 9. maddesi kapsamında geniş bir yetkiye sahiptir.

(i) Büyükşehir Belediye sınırları

(ii) Büyükşehir Belediyesi dışındaki bir belediyenin Belediye ve varsa Mücavir alanı

(iii) Büyükşehir Belediyesi dışındaki bir belediyenin Belediye ve varsa Mücavir alanı Dışı (iv) 644 Sayılı KHK'da Bakanlığa verilen yetkiler aynı biçimde Temmuz 2018'de geçilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile 10.7.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmî gazetedeki yayımlanan 1no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yine aynı bakanlık bünyesinde kalmıştır.

Kaynak: Ersoy, 2012, s. 361'den esinlenerek, üzerinde yetki alanları ayrıştırılmış ve bilgiler güncellenmiştir.

Bu kapsamda, önceki bölümlerde temel tutarlılık testleri ile bunların ana ve alt ölçütlerinin açıklandığı MPDK'nın bu testleri içeren sistematik çerçevesinin Türkiye kentlerinden biri üzerinde yapılan uygulaması aşağıda aktarılmaktadır. Örnek alan çalışmasına esas oluşturan Trabzon, 06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ancak 2014 yılı yerel seçimleriyle birlikte uygulanmaya başlanan 6360 sayılı yasayla il sınırları bütününde Büyükşehir Belediyesi olmuştur.

Trabzon kentinin içinde yer aldığı üst ölçekli ve bu kent içinden seçilen bazı yerleşimlere ait alt ölçekli planlar üzerinden örneklenen çerçeve aktarımı çalışmanın amacı gereği, testlerin uygulama detaylarını ve sonuçlarını içermemektedir. Buna göre, yerleşmelere ait farklı alt ölçekli planlar ve bu yerleşmeleri kapsayan bölgesel ölçekli planlar için kullanılacak kılavuzun içsel ve yatay-dikey dışsal tutarlılık testlerinin belirtilen planlara uygulanma çerçevesi ve ilgili planların sıralamaları Şekil 5'te görülmektedir.

Şekil 5: MPDK'nın Trabzon Kentini Kapsayan Üst Ölçek ve İçinden Bazı Yerleşimlerini İçeren Alt Ölçek Planlara Uygulanma Çerçevesi

TUTARLILIK TESTLERİ	1 İÇSEL	2 YATAY DIŞSAL	3 DIKEY DIŞSAL
ÇALIŞMA KONUSU PLANLAR	DEĞERLENDİRME ÇERÇEVESİ		GENEL AÇIKLAMALAR
1/100.000 ölçekli Ordu-Giresun-Trabzon-Rize-Gümüşhane-Artvin ÇDP			<p>A, B, C, D : Komşu 1/100.000 ölçekli ÇDP'ler</p> <p>B1, B2, B3, B4, B5, B6 : Komşu 1/50.000 ölçekli İl ÇDP'leri</p>
1/50.000 ölçekli Trabzon İl ÇDP (*)			<p>B³ : 1/50.000 ölçekli İl ÇDP</p> <p>B³¹, B³², B³³, B³⁴, B³⁵, B³⁶ : Komşu 1/5000 ölçekli NİP ve 1/1000 ölçekli UIP'ler</p>
1/5000 ölçekli Akyazı, Yıldızlı ve Söğütlü NİP (*)			<p>B³³, B³⁴, B³⁵ : Komşu 1/5000 ölçekli NİP'ler</p>
1/1000 ölçekli Akyazı, Yıldızlı ve Söğütlü UIP (*)			<p>B³³, B³⁴, B³⁵ : Komşu 1/1000 ölçekli UIP'ler</p>

Kaynak: Öztürk, 2018, s. 9'daki şekilden alınan 2. sütuna 1. ve 3. sütunlar eklenerek hazırlanmıştır.

Kılavuz çerçevesinin örneklendirilmesi kapsamında Tablo 1'e göre Trabzon için üst ölçeklerde tabloda "3b" olarak tanımlı ve 6360 sayılı yasa öncesinde onanan 1/100.000 ölçekli Ordu-Giresun-Trabzon-Rize-Gümüşhane-Artvin ÇDP ile sonrasında onanan ve tabloda "4" olarak tanımlı 1/50.000 ölçekli Trabzon İl ÇDP dikkate alınmıştır. Alt ölçeklerde ise, adı geçen yasa öncesinde onanan ve tabloda "8b" ve "9b" olarak tanımlı üç komşu yerleşmeye ait planlar dikkate alınmıştır. Bunlar sırasıyla; 1/5.000 ölçekli Akyazı, Yıldızlı ve Söğütlü NİP'leri (8b) ile bunların 1/1.000 ölçekli UİP'lerine (9b) karşılık gelmektedir.

Şekil 5'te ayrıca, çalışma alanı kapsamındaki mekânsal planlarının değerlendirilmesine yönelik sistematik bir çerçeve sunan kılavuzun nasıl uygulanacağı da görülmektedir. Buna göre, çalışma kapsamında gerek yazın gerek mevzuat incelemesi sonucunda sürekli vurgulanan planların plan bileşenleri kapsamında tutarlı olması gereği 1. tutarlılık testi kapsamında ele alınmıştır. Bu test kapsamında plan bileşenlerinin içsel tutarlılıkları üzerine yapılan her bir ayrı ölçekteki incelemeler, planların kademeli birlikteliği ilkesini ele alan 3. testin sıralama çerçevesine uygun olmalıdır. Bu amaçla, örnek çalışmada 1/100.000 ölçekli ÇDP, 1/50.000 ölçekli İl ÇDP, 1/5000 ölçekli NİP'ler ve 1/1000 ölçekli UİP'lerin içsel tutarlılıklarının test edilmesi söz konusudur. Yatay dışsal tutarlılıkları inceleyen 2. test kapsamında ise söz konusu planlar komşu yerleşme planlarıyla birlikte ele alınmalıdır. Trabzon kenti içinde bu test alt ölçekte birbirine komşu olan Akyazı, Yıldızlı ve Söğütlü yerleşmelerinin 1/5000 ölçekli NİP'leri ve 1/1000 ölçekli UİP'leri üzerinden yapılan incelemelere karşılık gelmektedir. Son olarak planların kademeliği birlikteliğinin incelendiği 3. teste göre dikey dışsal tutarlılıklar, sırasıyla 1/100.000 ölçekli ÇDP ve 1/50.000 ölçekli İl ÇDP arasındaki, 1/50.000 ölçekli İl ÇDP ile 1/5.000 ölçekli NİP'ler arasındaki ve 1/5.000 ölçekli NİP'ler ile bunların 1/1.000 ölçekli UİP'leri arasındaki incelemeleri içermektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Kentsel planlama sürecinde önemli bir aşama olan ve bu süreçte nihai ürüne ulaşmadan önce planların değerlendirilmesine yönelik ölçütlerin neler olması gerektiği temel sorusundan yola çıkılan bu çalışmada Mekânsal Planlar Değerlendirme Kılavuzu oluşturulmuştur. Bu kılavuz ile planların yapım süreci sırasında onaylanma öncesi nesnel değerlendirilmelerinin somut biçimde yapılması amaçlanmıştır. Buna göre çalışma, plan uygulamasıyla oluşan durumun "başarı" veya "başarısızlık" değerlendirilmesinden çok; onayı öncesinde belirlediği hedeflere ulaşması yolunda ölçme-değerlendirme yapabilme kapasitesinin geliştirilmesine yönelik bir ele alış sunmaktadır.

Yazın ve mevzuat incelemesi sonucunda geliştirilen Mekânsal Planlar Değerlendirme Kılavuzu ile uyuma dayalı sistematik bir çerçeve önerilmiştir. Bu kılavuz, planların içsel ve yatay-dikey dışsal tutarlılıklarını değerlendirmeye yönelik olarak nicel verileri de içeren nitel ölçütlerden oluşmaktadır. Planların süreç, bilgi akışı, yöntem, plan kararları ve plan dili tutarlılığı ana ölçütleri kapsamında alt ölçütler belirlenmiştir. Çalışma kapsamında değerlendirmenin hangi sıklıkla ve kim

tarafından yapılacağı ve aktörler boyutu üzerinde durulmamıştır. Ancak bundan sonra yapılacak çalışmalarda “Planların ön değerlendirmesi gerçekleştikten sonra ne yapılmalı?” sorusuna yanıtlar aranması çalışmanın bu konudaki eksikliğini giderici içerikte olacaktır. Çok boyutlu olan planlama disiplininde elbette birçok aktör söz sahibidir. Bu nedenle planların “ön değerlendirilmesi” yapıldıktan sonra sonuçların ilgili tüm paydaşlara aktarılması ve olumsuz sonuçların sorgulanarak planın buna göre revize edilmesi, süreçte tutarlılıkların test edildiği bu değerlendirmeyi takip eden bir diğer önemli aşama olacaktır. Bu nedenle planların ön değerlendirmesi yapıldıktan sonra katılım ile desteklenmesi, bu değerlendirmenin sadece teknik boyutta kalmasını önlemede etkin bir çözüm olarak görülebilir.

Sonuç olarak çalışma; önerilen kılavuzun (MPDK) oluşturulması öncesi yazın ve mevzuat incelemesi, kılavuz ölçütlerinin oluşturulması ve sonrasında ise kılavuzun güncel mevzuatla uyumlu mekânsal planlama çerçevesinin örnek bir alan üzerinden aktarımını kapsamaktadır. Bu konuda gelecekteki çalışmalarda, önerilen kılavuzun çıktıları geliştirilip kullanılabilir. Bu çıktıların pratikte uygulanmasıyla değerlendirmenin kuramsal açıdan pratikle beslenerek derinleşmesi de mümkün olabilir. Böylelikle bu çalışmanın mekânsal planların değerlendirme aşamasına yönelik Türkiye’deki az sayıda çalışmaya katkıda bulunarak bundan sonra yapılacak çalışmalara yol gösterici nitelikte olacağı ve MPDK’nın planlama sisteminde “ön değerlendirme” aşamasına yönelik önemli bir girdi sağlayacağı düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu makalenin yazımında değerli görüşleriyle destek olan Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Hüseyin ERKAN’a ve makaleye ilişkin yapıcı eleştirileri için anonim hakemlere teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Alexander, E. R. (2006). Evolution and status: Where is planning-evaluation today and how did it get here?, In E. R. Alexander (Ed.), *Evaluation in Planning: Evolution and Prospects*, 3-16. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315581200>.

Alexander, E. R. & Faludi, A. (1989). Planning and plan implementation: Notes on evaluation criteria. *Environment and Planning B Planning and Design*, 16(2), 127-140. doi: 10.1068/b160127.

Ayrancı, İ. (2013). *Metropoliten alanlarda planlama - Kentsel gelişimin yönetimi ilişkisi ve bir izleme değerlendirme model önerisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Baer, W. C. (1997). General plan evaluation criteria: An approach to making better plans. *Journal of the American Planning Association*, 63(3), 329-344. doi: 10.1080/01944369708975926.

Baker, I., Peterson, A., Brown, G. & McAlpine, C. (2012). Local government response to the impacts of climate change: An evaluation of local climate adaptation plans. *Landscape and Urban Planning*, 107(2), 127-136. doi: 10.1016/j.landurbplan.2012.05.009

Bassett, E. & Shandas, V. (2010). Innovation and climate action planning: Perspectives from municipal plans. *Journal of the American Planning Association*, 76(4), 435-450. doi: 10.1080/01944363.2010.509703.

Berke, P. & Godschalk, D. (2009). Searching for the good plan: A meta-analysis of plan quality studies. *Journal of Planning Literature*, 23(3), 227-240. doi: 10.1177/0885412208327014.

Berke, P., Backhurst, M., Day, M., Ericksen, N., Laurian, L., Crawford, J. & Dixon, J. (2006). What makes plan implementation successful? An evaluation of local plans and implementation practices in New Zealand. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 33(4), 581-600. doi: 10.1068/b31166.

Brody, S. D. & Highfield, W. E. (2005). Does planning work? Testing the implementation of local environmental planning in Florida. *Journal of the American Planning Association*, 71(2), 159-175. doi: 10.1080/01944360508976690.

Brody, S. D., Highfield, W. & Carrasco, V. (2004). Measuring the collective planning capabilities of local jurisdictions to manage ecological systems in Southern Florida. *Landscape and Urban Planning*, 69(1), 33-50. doi: 10.1016/j.landurbplan.2003.09.002.

Carmona, M. & Sieh, L. (2008). Performance measurement in planning - Towards a holistic view. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26(2), 428-454. doi: 10.1068/c62m.

CDC-OSH-DNPAO, (2011). Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health; Division of Nutrition, Physical Activity, and Obesity, *Developing an Effective Evaluation Plan*, Atlanta, Georgia.

Connell, D. J. & Daoust-Filiatrault, L.-A. (2018). Better than good: Three dimensions of plan quality. *Journal of Planning Education and Research*, 38(3), 265-272. doi: 10.1177/0739456X1770950.

Demirci, M. (2004). *Kent planlamada uygulama anlayışına eleştirel bir yaklaşım: Dikmen Vadisi projesi örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Faludi, A. (2000). The performance of spatial planning. *Planning Practice & Research*, 15(4), 299-318. doi: 10.1080/713691907.

Gölbaşı, İ. (2014). Kentsel planlama deneyimlerinin plan başarı ölçütleri çerçevesinde karşılaştırılması ve değerlendirilmesi - İstanbul örneği. *Planlama Dergisi*, 24(1), 18-25. doi: 10.5505/planlama.2014.65375.

Guyadeen, D. & Seasons, M. (2016). Plan evaluation: Challenges and directions for future research. *Planning Practice and Research*, 31(2), 215-228. doi: 10.1080/02697459.2015.1081335.

Ersoy, M. (2012). Planlamada kademeli birliktelik ilkesi ve Türkiye’de plan kademeleri. M. Ersoy (Der.), *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* içinde (ss. 360-363). İstanbul: Ninova Yayıncılık.

Hoch, C. (2007). How plan mandates work: Affordable housing in Illinois. *Journal of the American Planning Association*, 73(1), 86-99. doi: 10.1080/01944360708976138.

Hockings, M., Stolton, S., Leverington, F., Dudley, N. & Courrau, J. (2006). Evaluating effectiveness: A framework for assessing management effectiveness of protected areas (2nd ed.). IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/pag-014.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.11.2020).

Hopkins, L. D. (2001). *Urban development: The logic of making plans*. Washington, DC: Island Press.

Jones, D. K., Evenson, K. R., Rodriguez, D. A. & Aytur, S. A. (2010). Addressing pedestrian safety: A content analysis of pedestrian master plans in North Carolina. *Traffic Injury Prevention*, 11(1), 57-65. doi: 10.1080/15389580903434199.

Kaiser, E. J. & Godschalk, D. R. (1995). Twentieth century land use planning: A stalwart family tree. *Journal of the American Planning Association*, 61(3), 365-385. doi: 10.1080/01944369508975648.

Laurian, L., Crawford, J., Day, M., Kouwenhoven, P., Mason, G., Ericksen, N. & Beattie, L. (2010). Evaluating the outcomes of plans: Theory, practice, and methodology. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 37(4), 740-757. doi: 10.1068/b35051.

Laurian, L., Day, M., Backhurst, M., Berke, P., Ericksen, N. & Chapman, S. (2004). What drives plan implementation? Plans, planning agencies and developers. *Journal of Environmental Planning and Management*, 47(4), 555-577. doi: 10.1080/0964056042000243230.

Laurian, L., Day, M., Berke, P., Ericksen, N., Backhurst, M., Crawford, J. & Dixon, J. (2004). Evaluation plan implementation: A conformance-based methodology. *Journal of the American Planning Association*, 70(4), 471-480. doi: 10.1080/01944360408976395.

Lichfield, N. & Prat, A. (1998). Linking ex-ante and ex-post evaluation in British Town Planning. In N. Lichfield, A. Barbanente, D. Borri, A. Khakee, & A. Prat (Ed.), *Evaluation in planning: Facing the challenge of complexity* (pp. 283-298). Dordrecht: Kluwer.

Lyles, W. & Stevens, M. (2014). Plan quality evaluation 1994–2012: Growth and contributions, limitations, and new directions. *Journal of Planning Education and Research*, 34(4), 433-450. doi: 10.1177/0739456X14549752.

Massey, D. (1984). *Spatial divisions of labour: Social Structures and the Geography of Production (Critical human geography)*. London: Macmillan.

Norton, R. K. (2008). Using content analysis to evaluate local master plans and zoning codes. *Land Use Policy*, 25(3), 432-454. doi: 10.1016/j.landusepol.2007.10.006.

Oliveira, V. & Pinho, P. (2008, May). Evaluation in urban planning: From theory to practice. In P. Pinho, & V. Oliveira, (Ed.), *Proceedings of CITTA 1st annual conference on planning research: Evaluation in planning* (ss. 31-49). Porto, Portugal: The Research Center for Territory, Transports and Environment, Faculdade de Engenharia da Universidade do Porto.

Oliveira, V. & Pinho, P. (2010a). Measuring success in planning: Developing and testing a methodology for planning evaluation. *The Town Planning Review*, 81(3), 307-332. doi: 10.3828/tpr.2010.7.

Oliveira, V. & Pinho, P. (2010b). Evaluation in urban planning: Advances and prospects. *Journal of Planning Literature*, 24(4), 343-361. doi: 10.1177/0885412210364589.

Öztürk, M. (2018). *Mekânsal planların değerlendirilmesinde tutarlılık tespiti üzerine bir yöntem önerisi: Trabzon örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Ratcliffe, J. (1981). *An Introduction to Town and Country Planning (Living Environment)* (2nd ed.). London: Hutchinson Educational.

Roeseler, W. G. (1982). *Successful American urban plans*. Lexington, MA: Lexington Books.

Sencer, M. (1981). *Yöntembilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Talen, E. (1996). Do plans get implemented? A review of evaluation in planning. *Journal of Planning Literature*, 10(3), 248-259. doi:10.1177/088541229601000302.

Tian, L. & Shen, T. (2007, September). Evaluation of plan implementation in the transitional China: A case of Guangzhou city master plan. 43rd ISOCARP Congress on Urban Dialogues: Co-productive ways to relate visioning and strategic

urban projects konulu kongrede sunulan bildiri. Antwerp, Belgium.
http://www.isocarp.net/Data/case_studies/928.pdf, (Erişim Tarihi: 15.01.2020).

Tong, Z. & Zhang, Q. (2016). Urban planning implementation evaluation: A multilevel fuzzy comprehensive evaluation approach. *The Open Civil Engineering Journal*, 10, 200-211. doi: 10.2174/1874149501610010200.

Yiftachel, O. (1989). Towards a new typology of urban planning theories. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 16(1), 23-39. doi: 10.1068/b160023.